

Fra lykkelige til konkurrencedygtige samfundsborgere - folkeskolens mål og midler gennem de sidste 50 år – og hvor står Steinerskolen?

Hvad er skolens vigtigste opgave?

At uddanne harmoniske mennesker med sociale kompetencer eller at uddanne mennesker med faglig viden, så de kan klare sig i det globale samfund? Stefan Hermann viser i bogen ”Magt og oplysning”, at der igennem de sidste 50 år bliver talt og skrevet om de to mål som hinandens modsætninger, men at det slet ikke behøver at være sådan.

I artiklen beskrives først, hvordan folkeskolens mål er blevet set igennem de sidste 50 år. Derefter diskuterer Birgitte Ravn Olesen om Steinerskolen har gået og stadig går en tredje vej, hvor idealet hverken er ”rundkredspædagogik” eller ”sort skole”, men dygtiggørelse i og for sig selv og fællesskabet.

Birgitte Ravn Olesen

I sin nytårstale fra 2004 udtrykte den danske statsminister Anders Fogh Rasmussen, at der skulle ske et skifte i dansk skolepolitik: *”Det er som om indlæring af kundskaber og færdigheder er nedprioriteret til fordel for at sidde i rundkreds og spørge ”Hvad syntes du selv? Det skal der gøres noget ved”.*

Stefan Hermann har set på, hvilke mål og midler, der har været for folkeskolen i 1950’erne, 1970’erne, 1990’erne og 2000’erne. Her er en kort opsummering:

1950’erne – lykkelige samfundsborgere er målet

I 1950’erne opstod der, i takt med udviklingen af den gryende velfærdsstat, et opgør med ”den sorte skole”, og ”reformpædagogikken” med inspiration fra Grundtvig og Kold blev introduceret. Børns naturlige lyst til at lære skal stimuleres og målet med skolen er at gøre børn til harmoniske og lykkelige samfundsborgere.

Læreren får derfor rollen som pædagog, en medspiller, som inddrager eleverne i undervisningens tilrettelæggelse og undervisningsmetoderne bliver mere legende. Den tidligere socialdemokratiske kulturminister Julius Bomholdt kan ses som eksponent for denne periode, da han sagde ”Man kan aldrig ved et eksamensbord konstatere, hvad et menneske er!”

Men, siger Stefan Hermann, fejlen var, at man i 50’erne gjorde op med viden som sådan, i stedet for med den måde viden hidtil var blevet formidlet på.

1970’erne – kritiske og solidariske medborgere er målet

Reformpædagogikken udvikles i 70’erne, hvor der sættes yderligere fokus på at skabe gode og solidariske borgere, som kan bidrage til at ændre samfundet. Eleverne lærer kritisk distance og frigørelse fra traditionelle normer. Hvor de i 1950’erne skulle lære at lede sig selv, så skal de nu også være hinandens ledere. Organiseringen af skolen ændres og skolen bliver i højere grad en del af samfundet. Kollektiv handlen er i højsædet og lærerens rolle er nu ikke blot at være pædagog, men at agere socialpædagog, fordi det sociale aspekt inddrages i al undervisning.

Undervisningsmetoderne er projektarbejde, undervisningsdifferentiering, fleksible rum og hjemlige indretninger. Det er også i denne periode, at eksamen problematiseres som evalueringsform.

Problemet var, at det faglige stof blev udtyndet og set gennem særlige f.eks. køns- eller samfundskritiske briller.

1990'erne – personlig udvikling er målet

I de to foregående perioder har man tænkt på ”børn” eller ”elever”. Nu bliver fokus lagt på en række individer eller personligheder, der ikke skal undervises, men stimuleres i deres læring og personlige udvikling.

Stefan Hermann påpeger, at hele ”lærings- og kompetencebølgen”, som topper i 1990'erne har fokus på det enkelte individ. Personligheden er væsentlig. Alle er specielle. Motivation og lyst er i højsædet. Det betyder, at relationerne i skolen ændres. Læreren bliver coach og konsulent overfor den kompetente elev, som er en unik person. Hendes projekt er at hjælpe børnene til at realisere deres eget projekt. Undervisningsmetoderne er nu leg og læring, logbøger, projektarbejde, selv-evalueringer, undervisningsdifferentiering og fleksible rum. Skolen ligner et indkøbscenter, hvor børnene skal vælge læringstilbud på hylderne.

Målet er den alsidige personlige udvikling, der refererer til sig selv. Det er her begreber som ”Ansvar for egen læring” og ”A/S mig” fremkommer. Det hele menneske skal udvikles, fordi det er det, vi skal leve af i fremtiden. Grundtvig får nationaløkonomisk betydning og der sker på besynderlig vis en fusion mellem forløsningen af personligheden og behård økonomisk kassetænkning. Der laves et nationalt kompetenceregnskab.

I kompetencebegrebet ligger, at det er evnen til i handling at møde en udfordring, der er central. Kompetence baseres således først og fremmest i holdninger, handlinger og værdier, frem for i viden og forståelse. Det gør, at den faglige viden fortsat udtyndes til fordel for vægt på oplevelse og forståelse.

2000'erne – konkurrenceevne er målet

Nu lægges fokus på det præsterende individ. Barnet bliver igen en elev og læreren bliver lærer, i betydningen en vejleder, der leverer faglig viden. Folkeskolen får ny formålsparagraf, hvor undervisningen ses som en vare, som kunderne i form af forældre og elever skal vurdere om de vil købe. For at vi kan se, om vi får, hvad vi betaler for, så skal viden være målelig og afgrænset. I dag kan man f.eks. gå på nettet og se den lokale skoles karaktergennemsnit, hvis det er lavt, så kan man vælge en anden.

Uddannelsesstatistikkerne har kronede dage. Sammenlignelighedens mytologiske kraft har vind i sejlene. Alt skal måles, sammenlignes og placeres på rankinglister.

Målet er produktiv værdiskabelse via ansvar og valg og man tænker i lange linier. Det gælder om at komme fra barndom over skole og uddannelse til arbejdsmarked hurtigst muligt, og det man lærer skal være brugbart på dette arbejdsmarked.

Pædagogikken bliver baseret på evidens. Det vil sige på dokumenteret viden om, hvad der fungerer bedst i forhold til fastsatte mål og dermed på forskning, hvis resultater kan gøres op i tal. Læreren skal fungere som ekspert. Væk er reformpædagogikkens fokus på dømmekraft i forhold til, hvad der er meningsfuldt. Begrundelsen for ændringerne er, at vi skal klare os økonomisk i en globaliseret verden. Indlæring skal ske indenfor nøje afgrænsede vidensområder, som kan gøres til genstand for måling af kundetilfredshed og benchmark-optimering.

Problemet er, at arbejdsmarkedskarriere og nytteværdi bliver eneste succeskriterier og rigtig mange elever får nederlag (specialundervisning, diagnoser osv), fordi normalitetsbegrebet indsnævres og kravene til den enkelte skærpes. Vi er kommet fra velfærdsstat til konkurrencestat. Der er dømt produktiv værdiskabelse med kontrakter på alle niveauer.

Barnet røg ud med badevandet...

Stefan Hermann påpeger, at der i samtlige 50 år formuleres en modsætning mellem på den ene side viden/faglighed og på den anden værdier/socialitet. Nogle tænker på kundskaber, færdigheder og faglighed som noget goldt, der ikke har med vurdering at gøre, og argumenterer for, at der skal være plads til værdier og udvikling af sociale kompetencer. Andre tænker på undervisning med vægt på værdier og sociale kompetencer som snak-snak, subjektive holdninger eller ukvalificeret enighed, som ikke afprøves gennem argumentation, og de kræver mere faglighed i skolen.

Stefan Hermann argumenterer for at ”relancere oplysningstraditionen i folkeskolen”. Det skal ske for at ”kvalificere navigationen mellem på den ene side en humanistisk totalisering, der holder skole i den personlige udvikling og det bløde medborgerskabs navn og på den anden side en økonomisk instrumentalisering, der sejler under konkurrencedygtighedens flag – nu og da flankeret af nationalkulturel restaurering.” (side179)

Han skriver videre, at han ikke forstår denne skelnen mellem faglig viden og personlig udvikling. Barnet bliver jo glad og får selvtillid, når det knækker læsekoden og pludselig kan begive sig ind i et nyt univers. Læreren må, skriver Hermann, se sig selv som en myndighedsudøvende figur, frem for som en leverandør af service. Hun skal hverken være teknokrat eller psykolog. Hendes opgave er konstant at nyfortolke forholdet mellem lærer, fag og elev, på måder, som kan bidrage til at udvikle oplyste borgere.

Måske gør Steinerskolen noget, andre kan lære af?

Det er vanskeligt at placere Steinerskolerne i det landskab, Stefan Hermann folder ud. Jeg kan kende reformpædagogikken i Steinerpædagogikkens fokus på det enkelte barns individuelle og sociale udvikling, men jeg kan også se 1990'ernes kompetenceorientering i f.eks. lærerens vidnesbyrd, hvor eleven (i de ældre klasser) får respons på sin udvikling. Og så er steinerpædagogikken alligevel helt sin egen, fordi skolens impulser kommer fra antroposofien og dermed et ganske særligt menneskesyn. Den norske lærer og forfatter Godi Keller påpeger i bogen ”Med hjertet i skolen”, at der i det antroposofiske menneskesyn ligger, at både krop, sjæl og ånd skal udvikles og styrkes gennem opdragelse og undervisning.

Det betyder, at lærerne gennem hele skoletiden lægger vægt på at stimulere både vilje, følelse og tanke, fordi alle livsanser skal have opmærksomhed og udfoldes, hvis de skal styrkes i mennesket. Den, som stimuleres ensidigt intellektuelt, bliver en vissen vigtigper, mens den, som stimuleres ensidigt følelsesmæssigt, bliver en selvoptaget showmaster. Samtidig er der i skolens læreplan fokus på, at viljen hos de yngste elever er stærk. Tabellerne skal trampes med energi! I de første skoleår bliver den svagere, mens følelser og opmærksomhed på andre bliver stærkere, derfor formidles viden til de yngste skolebørn bedst gennem billeder og fortællinger, som er varmere og mere bevægelige end begreber og formler. Jo ældre børnene bliver, jo mere plads får begreberne, den intellektuelle tænkemåde og den individuelle dømmekraft. I Arve Mathisens artikel ”Dumhet er å ha svar på alt” i dette nummer af ”Steinerskolen” giver han en lang række fine eksempler på, hvordan fagligt stof bliver gjort levende gennem fortællingen og kan formidles på de ældste klassetrin på måder, som skærper opmærksomhed og stillingtagen. Den er hermed anbefalet!

Men uanset, hvilken alder, børnene har, så er der opmærksomhed på, at de skal stimuleres både fagligt, socialt og personligt. Lad os tage musikundervisningen som eksempel. Her udfordres eleverne fagligt, når de møder noderne og skal have arme, hænder og fingre placeret rigtigt i forhold til instrumentet. Der er i ikke noget at diskutere. Enten lyder det som et C eller også gør det ikke.

De udfordres socialt, når de spiller sammen. De opdager, at man er nødt til at begynde samtidig, dvs. skabe fælles ro og rytme, at man er nødt til at lytte til hinanden og at dét, man sammen kan frembringe er noget andet og mere end dét, man kan skabe alene. Endelig udfordres de personligt, fordi dét at kunne spille et instrument ikke kommer af sig selv. Der skal vilje og selvdisciplin til. At spille et instrument er god øvelse i at være på menneskevej, fordi man kan fornemme eller ane, hvad ens anstrengelser skal ende med, og man kan erfare, at det kan lykkes, hvis man *vil*. Her går det ikke at satse på at vinde i lotto, alene hårdt arbejde kan føre til målet.

Faglig viden fylder meget i Steinerskolens læreplan. Der har aldrig været ”rundkredspædagogik”, som skældsordet for reformpædagogikken er blevet, over undervisningen i Steinerskolen. Her er læreren en faglig autoritet, men ikke alene dét. Hun må også være en personlig autoritet, én børnene kan se op til og respektere for sin viden og sin måde at formidle den til dem på. Når det er bedst, så opleves lærerens viden ikke som gold og abstrakt, men som nærværende, fordi den formidles til barnet på en kunstnerisk og billedskabende måde, som viser, at hun som lærer har forbundet sig med det faglige stof og forstår barnet og gerne vil formidle til det, netop dér, hvor det er.

At det ikke altid går som præsten prædiker, det ved vi alle. Der er med andre ord både for dårligt fagligt funderede lærere i Steinerskolerne og der er fagligt dygtige lærere, som ikke formår at formidle deres stof på måder, som møder børnene. Men her handler det kun om, hvordan idealerne formuleres, såvel i folke- som i Steinerskolen.

Det er en stor udfordring også for Steinerskolerne at realisere en pædagogik, der kan tale ind i vores tid. Men ser vi på den pædagogik og de undervisningsmetoder, Steinerskolen bygger på, så vil jeg vove den påstand, at den placerer sig udenfor den modsætning mellem faglig viden og social omsorg, som Stefan Hermann påpeger, at diskussionen om folkeskolen foregår i. Den står på et andet fundament, hvor fokus på individet og det sociale ikke sker gennem en intimisering, men i et kunstnerisk og billedskabende møde og hvor faglig viden danner basis for undervisningen hver eneste dag. En faglig undervisning, som er tilpasset børnenes udviklingstrin og behov og derfor ikke bliver gold udenadslære, men viden, de kan se en mening med.

Målet for Steinerskolen er ikke at udvikle elevernes faglige viden og sociale indlevelse for at de kan blive dygtige medarbejdere i samfundsmaskinen, men for at hjælpe dem på vej mod at blive mennesker med vilje, varme og viden til at bidrage til det samfund og de mennesker, der omgiver dem.

Måske har Steinerskolen erfaringer, som kan bruges som brobygger eller fortolker ind i folkeskoledebatten?

Birgitte Ravn Olesen er dansk redaktør af tidsskriftet Steinerskolen, lektor på Kommunikation på Roskilde Universitetscenter og projektmedarbejder på Marjatta.

Hvis du vil vide mere:

Magt og oplysning

Folkeskolen 1950 – 2006

Af Stefan Hermann

Unge Pædagoger

228 sider, 248 kr.

Med hjertet i skolen

Lesebok i pedagogikk for foreldre

Godi Keller
ASK
195 sider